

Никола Илић*

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

ЗНАЧАЈ ИСТРАЖИВАЧКОГ ПРИСТУПА У ИСТРАЖИВАЊУ ПОПУЛИЗМА И ПРЕИСПИТИВАЊЕ ПОЈМА – КРИТИКА ИДЕАЦИОНОГ ПРИСТУПА ИЗ УГЛА ДИСКУРЗИВНО- ТЕОРИЈСКОГ ПРИСТУПА

Сажетак

У раду се анализира питање приступа приликом истраживања популизма. Биће испитани идеациони и дискурзивно-теоријски приступи. Циљ рада је да укаже на то који је најадекватнији приступ зарад анализе овог феномена. Испитивањем, почетно, идеационог приступа, покушаћемо да укажемо на одређене методолошке и концептуалне грешке које значајно утичу на даљи суд о овом феномену. Затим, биће наведен дискурзивно-теоријски приступ, те на који начин би он могао да служи за објективнију и квалитетнију анализу. Уз то, биће речи и о томе како последњи може додатно бити побољшан. Аргумент је да је неопходно, прво, изаћи из нормативне матрице коју садржи идеациони приступ, а затим дискурзивну анализу допунити разматрањем разлике између левог и десног популизма. Тврдња је да тек употребом теоријских и нормативних разматрања, уз емпијска истраживања, испитивање популизма добија нову димензију која омогућава да се извесни негативни

* Имејл адреса: nikolailic262@gmail.com; ORCID: 0009-0004-4546-4201.

аргументи за недемократичност и ауторитарност популизма, који су постали мејнстрим, преброне и приступи комплетнијој анализи популизма.

Кључне речи: популизам; идеациони приступ; дискурзивно-теоријски приступ; леви популизам; десни популизам.

УВОД

Популизам је све више у порасту. У тренутном политичком животу, као и у последњих пар деценија, све је већа присутност популистичких актера, партија и популистичког дискурса. Самим тим, овај феномен постаје заступљенији и у научном смислу, те се појављује све већи број студија и аутора који се њиме баве. Ипак, постоје и даље многа отворена питања у вези са њим, почевши од његове концептуализације, па све до тога какав утицај он има на политички живот и демократију. Многи аргументи, као и његова генерална перцепција су махом негативни. У раду ћемо настојати да пружимо додатан увид у то како проучавати овај феномен. То ћемо учинити третирајући једно важно питање: који приступ може на најбољи начин да послужи научницима да анализирају популизам? У овом раду ће се конкретно испитати идеациони приступ, који је најзаступљенији, као и тзв. дискурзивно-теоријски приступ. Како би се одговорило на истраживачко питање, навешћемо предности и мане оба приступа.

Структура рада је следећа. У првом делу ћемо изнети шира виђења о популизму, како би се указало на комплексност овог феномена и на неке аргументе за које сматрамо да су неадекватни и да га на необјективан начин описују. Затим, у другом делу, биће конкретније речи о идеационом приступу. Биће наведене његове предности и мане. Након тога, у последњем делу рада, биће изложен дискурзивно-теоријски приступ уз аргументацију зашто сматрамо овакав начин бављења популизмом адекватнијим.

ФЕНОМЕМ ПОПУЛИЗМА: (НЕ)ОПРАВДАНЕ КРИТИКЕ

Велико ширење популизма којем присуствујемо у последњим деценијама, оличеног у појави политичара као што су нпр. Доналд Трамп (*Donald Trump*) и Берни Сандерс (*Bernie Sanders*) у САД-у, или партија као што су Подемос (*Podemos*), Покрет пет звезда (*Movimento 5 stelle*) или Алтернатива за немачку (*Alternative für Deutschland*) широм Европе, скренули су фокус јавности на овај феномен. Популизам није ограничен ни временски ни просторно на наведене случаје. Његови први примери се могу пронаћи још током XIX века у САД-у или у Русији, а добро су познати и случајеви из Латинске Америке попут аргентинског председника Хуана Перона (*Juan Peron*). Иако су се први покушаји научног бављења овом темом одвијали још током педесетих и шездесетих година двадесетог века (Gellner and Ionescu 1969), пораст научног интересовања и простора посвећеног популизму расте сразмерно са појавом све већег броја популистичких партија и личности.

Данас постоји бројна литература и многа изучавања овог феномена и његовог утицаја. И даље имамо отворена питања око којих се сучељавају различити погледи: како разумети шта је популизам? Каква је његова природа, да ли је он ауторитаран и доводи до појаве снажног лидера? Како га треба изучавати? Какав је однос популизма и других појмова, као што је нпр. национализам? Једно од таквих питања је и то какав је однос између популизма и демократије.

Однос ова два појма већ дуго дели ауторе у два табора. С једне стране имамо научнике који сматрају да су популизам и демократија међусобно искључиви (Panizza and Stavrakakis 2020). Аргументација која се наводи иде у следећем правцу. Популизам нарушава принципе кочница и равнотежа (*checks and balancies*), као и индивидуална права. Услед његове већинске (*majoritarian*) природе, он не може бити компатибилан са либералном демократијом: у концепцији популизма нема места за мањине и (политичке) противнике, већ је народ схваћен као једна монолитна и хомогена целина. Самим тим, политика треба да одражава вољу и интересе тако схваћеног народа (Riker 1982) и не може бити простора за остале који су етикетирани као издајници, односно као да су „изван” народа. По мишљењу ове групе аутора, таква поларизујућа природа популизма

доводи до све већих подела у друштву и нарушавања политичке конкуренције и могућности дијалога (Abts and Rummens 2007; Müller 2016; Urbinati 2019). Вертикалност покрета која се огледа у улози популистичког лидера је још једна од критика, те по овом мишљењу таква карактеристика спречава развој једног заиста демократизујућег покрета који би се заснивао на једној хоризонталној мрежи (La Torre 2019).

С друге стране, постоје и аутори који наглашавају позитивне стране популизма или чак доносе суд о његовој неопходности по питању демократије. Белгијска теоретичарка Шантал Муф (*Chantal Mouffe*) и Аргентинац Ернесто Лаклау (*Ernesto Laclau*) представљају вероватно најутицајнија и најпознатија имена у том погледу. Они су, користећи идеје Грамшија, пост-структуралистичку теорију Жака Дерида и увиде из психоанализе Жака Лакана, развили један посебан приступ популизму који се назива дискурзивни, дискурзивно-теоријски или пост-марксистички, као и њихову засебну школу (*Essex School*). Њихова теорија је значајна јер популизам разуме као дискурс који „конструише народ”, штавише, стварање народа је централни задатак политичког (Thomassen 2024, 142). Другим речима, политичка субјективизација и „креирање” идентитета су кључни у популизму, а представљају и суштинска питања за демократију: из тог разлога ови аутори сматрају да је популизам неопходан како бисмо имали демократију. Додатно, Муф и Лаклау се залажу за једну другачију нормативну концепцију демократије, односно за радикалну демократију која би значила једну врсту „демократизације демократије” (Mouffe and Laclau 2014) док се за прву групу аутора (супротстављених популизму) укратко може рећи да су привржени нормативном моделу либералне демократије. То је још један од разлога због којих се њихови ставови дијаметрално разликују по питању оцене демократичности популизма, односно у зависности од тога колико су критички настројени према либерално-демократској концепцији (Moffit 2016), те одржавању неке врсте *status quo* наспрам једног трансформативног пројекта додатне демократизације са леве (оличеног у одређеним случајевима у левом популизму).

Додатан увид у ову дебату о односу популизма и демократије пружају и емпиријске студије, за разлику од пређашњих које су смештене у домену нормативно-теоријских разматрања. Ове студије долазе до сличних резултата: неопходно је популизам раздвајати на

основу типа артикулације која се одвија, односно на леви и десни популизам (Huber and Schimpf 2017). Разлог томе је што је утицај на одређене елементе демократије другачији, те код левог популизма постоји повећање репрезентативности, посебно маргинализованих група, као и ширење права запостављених група. Ипак, ове студије такође показују да популизам генерално, дакле кроз цео идеолошки спектар, доводи до нарушавања институционалних заштита, односно владавине права и транспарентности у раду државе. Уз то, популисти на власти погоршавају квалитет јавне сфере (Juon and Bochsler 2020).

Ову већ сложену дебату додатно компликује и разматрање улоге и места народа у савременој демократији. Још је Маргарет Канован (Margaret Canovan 1999) навела како је популизам заправо инхерентан демократији, те да он представља увек постојећу тежњу људи да поправе свој положај позивајући се на народни суверенитет, тј. идеју да људи могу демократским путем да поправе сопствени положај (*redemptive politics*). Када говоримо о мање заступљеним групама, тј. маргинализованим групама, постоји и гледиште о популизму као једном својеврсном новом типу републиканизма који настоји да прошири права управо тих субординисаних група. Популизам се, дакле, јавља онда када се друштвене групе и класе мобилишу изван структура предвиђених уставом, како би оспориле легитимност политичког режима и потраживале нова права позивајући се такође на суверенитет народа (Aitchison 2017).

Ово би се даље могло надовезати на критике које су упућене из правца *постполитике* (Crouch 2012; Pavićević 2016) и тзв. *постполитичког консензуса* (Mouffe 2005) које тренутни стадијум либералне демократије критикују услед недовољне демократичности. Форма демократије се одржала и постоји све време кроз изборе, али на њима народ истински не одлучује и не може да побегне из тираније не алтернативе (Mills 2015) која се огледа у даљем напретку неолиберализма, ширењу тржишта и глобализације по оваквом, досадашњем моделу. Другим речима, дошло је до деполитизације јавне сфере и свођења политике на административно вођење послова (Mudde 2004, 552), без суштине политичког, тј. могућности (другачијег) одлучивања.

О томе да истински имамо разлога за бригу по питању партиципације и стања демократије сведоче и извесни емпиријски подаци, као што је нпр. студија о томе да економске неједнакости сигнализирају појединцима из група са мањим дохотком да ће

њихови захтеви остати неиспуњени (Schäfer and Schwander 2019). Слично томе, оне групације у народу које су мање опремљене за учешће у политичком животу због недостатка политичких ресурса и вештина, такође повећавају размак између активних грађана и оних који се једноставно не осећају довољно представљеним (Russel 2017). То нас доводи, између осталог, до тзв. „јаза у репрезентацији” (*representational gap*) који популисти настоје да искористе (Merkel and Scholl 2018).

Као што се може видети, популизам је веома сложена појава о чијим последицама и утицају и даље постоје многа нерешена питања. Упркос томе, у јавности, а такође и међу научницима, доминира негативно виђење које популизам изједначава с недемократским и ауторитарним тенденцијама. Одређени аутори су указали на то да проблематика лежи још у самој употреби појма (Stavrakakis 2017; Jäger 2024), који је још од самих почетака академског бављења њиме био изједначен са ирационалним вођењем политике, односно начином који је изван онога што се сматра „нормалним” и очекиваним за политички живот, тиме гурајући популизам у један негативан калуп. У наставку ћемо испитати како, на сличан начин, употреба одређеног приступа популизму (пред)одређује наш поглед на овај феномен, те да ли можемо изаћи из оваквог обрасца који га на необјективан начин разматра и потенцијално унапред дискредитује.

ИДЕАЦИОНИ ПРИСТУП: ПРЕДНОСТИ И НЕДОСТАЦИ

Постоји неколицина приступа путем којих научници приступају проучавању популизма и путем којих настоје да га концептуализију. Неки од њих су нпр. популизам као политичка стратегија (Weyland 2021) или популизам као стил (Moffit and Tormey 2014). Ипак, могло би се рећи да је идеациони приступ данас најзаступљенији и да је највише коришћен у литаратури и истраживањима. Његов творца је Кас Муде (*Cas Mudde*) (2004, 543) који даје следећу дефиницију: „Дефинишем популизам као идеологију која разматра друштво као суштински подељено на две хомогене и антагонистичке групе, ‘прави народ’ и ‘корумпиране елите’, и који захтева да политика треба да буде израз опште воље (*volonté générale*) народа.”

Популизам се овде разматра као „танка идеологија” (*thin ideology*), по угледу на морфолошку анализу идеологије чији је

изворни творац Фриден (*Michael Freedен*). По овом схватању постоје тзв. танке и пуне идеологије, које се разликују по томе да ли могу да самостално стоје и понуде целокупно виђење света, као и програм и решења која проистичу из идеологије: то су пуне идеологије попут либерализма или социјализма. Супротно од тога, оне идеологије које то не могу морају да се ослоне на друге пуне или танке идеологије како би успевале да понуде идеолошку визију и путоказ својим следбеницима. То је случај са популизмом који има само ограничени кластер који се надовезује на ужи распон политичких концепата, а којем је несумњиво у основи „народ” (*the people*) (Freedен 1998).

Уз то, постоје још две важне карактеристике које Муде придодaje (Mudde 2004, 543–545), а то су разликовање популизма у односу на елитизам и плурализам, као и његову моралистичку природу (наспрам програмске). По његовој оцени, елитизам и популизам имају заједничко „манихејско” виђење света, али елитизам вреднује поглед мањине док је популизам наклоњен народу. С друге стране, плурализам потпуно одбацује и једно и друго и друштво сагледава као хетерогени скуп многих различитих интереса и мишљења. Што се моралистичке природе популизма тиче, она је његов саставни део, каже Муде, и она прави нормативно разликовање између „елите” и „народа”. Код популизма постоје само пријатељи и непријатељи, а противници нису део народа са другачијим вредностима, већ представљају зло и корумпирају „чистоту” народа.

Овакав приступ се назива још и „минимални” приступ (Mudde and Rovira Kaltwasser 2013) и његова највећа предност је што може бити употребљен за широка компаративна истраживања. То је, ипак, учињено науштрб ширих нормативних разматрања која „оптерећују” појам популизма. Замисао је да се проналаском тзв. минималних карактеристика које су заједничке ширем спектру појава популизма добије могућност за анализу кроз мноштво његових примера. Вероватно је из тог разлога овај приступ и најзаступљенији у досадашњим истраживањима и највећи број научника се њиме користи.

Које су негативне стране идеационог приступа? Асланидис (*Paris Aslanidis* 2016) износи неколико тачака критике. Као прво, појам „танке” идеологије је концептуално недовољно одређен. Он овде критикује Фриденово одређење танких и пуних идеологија. По његовом мишљењу, Фриденев начин идентификације није довољно методолошки прецизан како бисмо одредили који концепт

припада где. Свака политичка појава може да задобије статус танке идеологије све док има „мали” број концепата у свом језгру који би се онда сматрао недовољним да пружи цео пакет предлога јавне политике, што је један од захтева како бисмо имали пуну идеологију. Увек нам је неопходан „мали” сет основних атрибута како бисмо нешто дефинисали, те зашто онда не бисмо нешто попут расизма, космополитанизма, милитаризма, конзумеризма, и тако даље, сматрали за танком идеологијом? Друго, постоје методолошке грешке у самој дефиницији. Муде (2004) и Муде и Ровира (2013) чине грешку када супротстављају елитизам и плуралзам наспрам популизма, јер они припадају другачијој хијерархији концепата у односу на популизам, уколико га схватамо као танку идеологију. Самим тим и прва два концепта би требало да представљају танке идеологије како бисмо могли да их разматрамо у односу на популизам, чинивши тако јасну методолошку недоследност (поређењем концепата другачије хијерархије). Као треће, ако о популизму говоримо као о идеологији, онда долазимо до проблема да третирамо политичку партију или лидера као популисту или не, тј. без постојања градације. На исти начин када говоримо о пуним идеологијама, обично долази до раздвајања попут социјал либерала, либертаријанаца или конзервативних либерала, и још много подврста либерализма, те ту нема пуно смисла говорити о одређеним степенима једне идеологије (*degreeism*). За разлику од тога, Асланидис сматра да је много корисније разматрати политичке појаве, као што је и популизам, у разним степенима, а не у дихотомној подели – јесте или није идеологија. Он такође приговара да у великом броју случајева чак и научници који приступају емпиријским анализама користећи идеациони приступ Мудеа, на крају испитују дискурс.

За разлику од ових критика, које бисмо могли да окарактеришемо више као методолошке, Кацамбекис (*Giorgos Katsambekis*) износи (2022) нешто другачију аргументацију. Он разматра две тезе које се називају „теза хомогености” и „теза моралности” које су инхерентне у Мудеовом приступу, а које онда унапред делују искључујуће према популизму који се на један (имплицитно) нормативан начин представља као претња за плурализам и либерализам који имамо у данашњој демократији. Обе тезе су присутне у идеационом приступу, који тврди да популизам сагледава народ као хомогену целину и да је политика израз опште воље која се намеће свим осталима у политичкој заједници без могућности да се другачији гласови уваже.

Повезано с тим, за популисте се такође тврди да имају моралистички приступ, те да противнике карактеришу као корумпиране, зле *друге*. Ипак, како правилно закључује Кацамбекис, обе тезе не стоје и имамо бројне случајеве популизма који указују на то. На пример, постоје популистички покрети који су имали сасвим супротно виђење народа у односу на претпостављену хомогеност, као што је Подемос, који је имао веома инклузиван и плуралан тип грађанства на који се позивао (Gerbaudo 2017; Киоуркиолис 2019). Самим тим, теза о хомогености народа у популизму отпада. Уз то, сваки дискурс у политици се заснива на некој врсти моралног цртања граница, па је исто тако неправедно држати се овога као неопходног услова да бисмо говорили о популизму. Из претходног видимо како се на суптилан начин популизам дискредитује већ у самом његовом дефинисању, односно додају се наводне карактеристике које чине концепт, а које у реалном свету нису нужно присутне или искључиво везане за популизам.

Још једна важна критика тиче се и покушаја заобилажења бројних нормативних питања која су спорна. Наиме, једна од прокламованих предности идеационог приступа јесте то што је наводно без нормативне преоптерећености која би довела до криве анализе феномена (*normative bias*). Као што смо већ навели, оваква минимална дефиниција онда омогућава шира емпиријска истраживања. Међутим, то како ће одређени научник да приступи изучавању популизма зависи у првој инстанци и од тога како ће појмити питање „народа”, тј. из тога ће следити одређени нормативни поглед на демократију, представљање, уставност, права појединаца, политичку солидарност, као и природу и циљ општег добра (Espejo 2017). Ако приступимо популизму из наводно „нормативно неутралне” позиције, постоји велика вероватноћа да ћемо заправо само прихватити данашње доминанте одговоре на оваква питања, као што је питање границе народа (*boundaries problem*) (Ђорђевић 2018). Тренутно је либерално-демократски модел демократије који се везује за тзв. концепције минималне демократије, односно избора који су „накалемљени” на демократију (Pavićević and Simendić 2016) предоминантан у симболичком кључу. Ово нас поново враћа на тезу с почетка, односно чињеницу да значајан број аутора који критикује популизам, заправо прихвата данашњу либералну демократију као такву, без разматрања неких од њених критика. У наредном делу ћемо покушати да наведемо како ови проблеми могу бити решени.

ДИСКУРЗИВНО-ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП: ПРЕДНОСТИ У ОДНОСУ НА ИДЕАЦИОНИ ПРИСТУП

Као што смо већ навели у првом поглављу, дискурзивно-теоријски приступ се у основи заснива на опусу Ернеста Лаклауа. Из његове базе, тј. из теорије пост-структурализма која види као главни циљ изградњу народа, односно политичку субјективизацију кроз одређени дискурс, развијају се даље верзије дискурзивног приступа од стране других аутора. У овом раду се нећемо бавити таквим појединостима и разликама у конкретним верзијама, већ ћемо настојати да понудимо суштинске разлоге због којих сматрамо да је овај приступ кориснији у изучавању популизма.

За разлику од Мудеове дефиниције, популизам за Лаклауа не подразумева никакав унапред одређени садржај, већ је то начин да се конструише политичко на бази интерпелације подвлашћених у циљу мобилизације против постојећег *status quo* (Howarth 2015, 266). Самим тим, може се рећи да је ово једна „формална теорија” у којој нема *a priori* конкретног популистичког садржаја у популистичком дискурсу, већ су дефинисане одређене дискурзивне структуре које чине неки дискурс популистичким (Thomassen 2024, 144; Panizza and Stavrakakis 2020, 24).

По Лаклауу, популизам се јавља онда када *логика еквиваленције* надвлада *логику диференције*. То значи да су појединачни *захтеви*, који чине основну јединицу, успели да се процесом артикулације споје и сачине једну целину (ланцима еквиваленције), односно заједнички блок, који онда испоставља захтев за променом актуелног стања, политике, система. У случају када се захтеви решавају појединачно, онда је на делу *логика диференцијације*, тј. административно решавање проблема, те не може доћи до ширег захтева за променом (Laclau 2005, ch. 3). Може се рећи да је дискурзивни приступ центриран око две кључне карактеристике на основу којих се дефинише када имамо популизам, а то су а) центрираност на народ (*people-centrism*) и б) анти-елитизам (*anti-elitism*). Што се прве тачке тиче, то значи да је „народ” означитељ и референтна тачка око које се артикулишу даља значења и идеје, а анти-елитизам доводи до дихотомне репрезентације друштвено-политичког поља између неког *нас* и *њих* – које може бити испуњено разним садржајем у зависности од одређеног типа дискурса (Stavrakakis 2017).

Са оваквим виђењем се слаже и Асланидис (2016, 97) који наводи да, када се лишимо идеолошких елемената присутних код Мудеа, остајемо у суштини са задатком проучавања „анти-елитистичког дискурса упућеног против елита, а у име сувереног народа”. Напоследку, долазимо до кључне предности дискурзивног тумачења популизма. За разлику од идеационог приступа, овим путем се избегавају унапред предодређене претпоставке о конкретним садржајима и идеолошким карактеристикама популиста, те се можемо фокусирати на то како се заправо популисти обрађају грађанима: како се дефинише „народ” и на који начин се представља сукоб између народа и елита. Тиме такође успевамо да боље анализирамо како се популисти уклапају у либерално-демократски оквир, што је у идеационом приступу искључено јер се сматра да су популистички актери некомпатибилни са либералном демократијом. Резултат је отвореније и флексибилније разумевање процеса конструисања „народа”, које може бити у оквиру либералне демократије, иако критикама упућеним према неким њеним карактеристикама, а што се потврђује и у емпирији. Укратко, овакав приступ помаже у квалитетнијем разумевању специфичности популистичког пројекта и његових потенцијалних ефеката на демократске институције, односно плуралности популистичких артикулација изван тзв. теза моралности и хомогености (Katsambekis 2020, 12–19).

Оно што је мана и у дискурзивном приступу јесте тежња ка свођењу популизма на једну минималну дефиницију, из истог разлога као и код идеационог приступа, односно зарад успешног спровођења емпиријског испитивања што већег броја случајева (видети Aslanidis 2016). То само по себи не представља нужно лошу ствар, али оставља могућност да се, слично као и у идеационој концепцији, научници недовољно баве важним нормативним питањима. Након успешног превазилажења недовољне нормативности која је присутна у идеационом приступу који дискредитује популизам као недемократски, сматрамо да би представљало грешку проучавати га из угла дискурзивног приступа занемарујући друго неопходно нормативно питање, а то је разликовање између левог и десног популизма. То је могућност услед стриктно формалистичке концепције популизма каква је присутна нпр. код Лаклауа, а која није у стању да пружи довољно добар одговор на то које су сличности али и разлике између левог и десног дискурса, те може деловати као да је и код њега присутна једна теза о „конвергенцији екстрема”.

Ово је проблематично на више нивоа, на дескриптивном – које су тачне карактеристике популизма у његовим разним формама?; експланаторном – како објаснити појаву разних типова популизма?; те нормативном – како разматрамо потенцијал популизма? (Stavrakakis 2004). Такође, може се поставити и следеће питање (Jäger and Boriello 2020; Bugaric 2019): да ли би уопште требало радикалну десницу и ауторитарне покрете анализирати истоветно као популизам?

Претходно наведено представља једну од критика упућених на рачун теорије Лаклауа која се сматра „крипто-нормативном”. Суштина је да Лаклау инсистира на формалном карактеру теорије, одређујући само неопходне карактеристике популизма, без тачног садржаја којим је испуњен, а истовремено, и често имплицитно, поистовећује популизам са демократизацијом у нормативном смислу (Thomassen 2024, 149). За разлику од њега, Муф већ доста јасније истиче своју подршку левом популизму (Mouffe 2018), али ипак остаје да је то пре свега једна стратешка интервенција у практично политичке сврхе, те да остаје отворено питање зашто би се популизам сматрао јединим решењем за излазак из пост-политичког стања – што је неопходно даље нормативно поткрепити (Kim 2022, 500–501). Из тог разлога је важно нормативно приступити питању разликовања левог и десног дискурса који је присутан код популиста. Како наводи Муф (2018, 35), важно је на који начин се „гради народ”, тј. да ли је у дискурзивну конструкцију укључена борба против експлоатације, дискриминације и разних облика доминације, те настојање да се они умање, што је главни циљ њиховог (са Лаклауом) пројекта радикалније и плуралније демократије још из Хегемоније и социјалистичке стратегије (2014), или на основу ксенофобије и искључивања *другог* како често данашњи десни популисти раде. Свакако, разговор о радикалној демократији, на пример, неминовно нас враћа у домен нормативног.

На крају, наш закључак је да је најбољи приступ изучавању популизма заправо комбинација емпиријског истраживања уз теоријски рад: најбоље разумевање овог феномена и питања која га окружују (шта је демократија, које су границе народа, итд.) ћемо добити када му приступимо и из нормативне перспективе (Espejo 2017). Такође, важно је држати се „мерења” популизма у погледе степена који одређени дискурс заузима, а како такође Асланидис предлаже (2016). Тиме избегавамо да упаднемо у замку у којој је

целокупна данашња политика изједначена с популизмом, на шта је претходно указао и Ардити (2010).

ЗАКЉУЧАК

У раду смо кренули од неких критика које се испостављају на рачун популизма. Циљ је био указати на то како погледи на овај феномен умногоме зависе од тога који се научни приступ користи како бисмо га проучавали. Затим, изнели смо шта представља тзв. идеациони приступ, које су његове позитивне стране, као и то које мане су му инхерентне. Након навођења одређених методолошких и (имплицитно) нормативних грешака које постоје, прешли смо на дискурзивно-теоријски приступ, указавши на могућности које он нуди зарад објективније анализе популизма.

У самој Мудеовој дефиницији постоје карактеристике које не морају нужно бити присутне у популизму, попут тезе о хомогености и моралности. Уз то, указали смо на могући недостатак који такође постоји у дискурзивно-теоријским приступима услед изостанка адекватног нормативног бављења левим, односно десним типом популизма. Тиме долазимо до закључка да дискурсу и дискурзивни приступ представљају бољи концептуални метод у анализи популизма, за разлику од схватања популизма као танке идеологије.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Abts, Koen, and Stefan Rummens. 2007. "Populism versus Democracy." *Political Studies* 55 (2): 405–424.
- Aitchison, Guy. 2017. "Three Models of Republican Rights: Juridical, Parliamentary and Populist." *Political Studies* 65 (2): 339–355.
- Aslanidis, Paris. 2016. "Is Populism an Ideology? A Refutation and a New Perspective." *Political Studies* 64 (1_suppl): 88–104.
- Arditi, Benjamin. 2010. "Review essay: populism is hegemony is politics? On Ernesto Laclau's on populist reason." *Constellations* 17 (3): 488–497.
- Bugaric, Bojan. 2019. "The Two Faces of Populism: Between Authoritarian and Democratic Populism." *German Law Journal* 20 (3): 390–400.

- Canovan, Margaret. 1999. "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy." *Political Studies* 47 (1): 2–16.
- Crouch, Colin. 2012. *Postdemocrazia*. Bari: Editori Laterza.
- Dalton, Russell J. 2017. *The Participation Gap: Social Status and Political Inequality*. Oxford: Oxford University Press.
- Espejo, Paulina Ochoa. 2017. "Populism and the People." *Theory and Event* 20 (1): 92–99.
- Freeden, Michael. 1998. "Is Nationalism a Distinct Ideology?" *Political Studies* 46 (4): 748–765.
- Gerbaudo, Paolo. 2017. *The Mask and the Flag: Populism, Citizenism and Global Protest*. Oxford: Oxford University Press.
- Huber, R. A., and C. H. Schimpf. 2017. "On the Distinct Effects of Left-Wing and Right-Wing Populism on Democratic Quality." *Politics and Governance* 5 (4): 146–165. DOI: 10.17645/pag.v5i4.919.
- Ionescu, Ghița, and Ernest Gellner. 1969. "Populism: Its Meaning and National Characteristics." California: Macmillan.
- Juon, Andreas, and Daniel Bochsler. 2020. "Hurricane or Fresh Breeze? Disentangling the Populist Effect on the Quality of Democracy." *European Political Science Review* 12 (3): 391–408. DOI: 10.1017/S1755773920000259.
- Katsambekis, Giorgos. 2022. "Construction 'the people' of Populism: A Critique of the Ideational Approach from a Discursive Perspective." *Journal of Political Ideologies* 27 (1): 53–74.
- Kim, Seongcheol. 2022. "Taking Stock of the Field of Populism Research: Are Ideational Approaches 'Moralistic' and Post-Foundational Discursive Approaches 'Normative'?" *Politics* 42 (4): 492–504.
- Kioupkiolis, Alexandros. 2019. "Populism 2.0: New Movements Towards Progressive Populism." In *The Populist Radical Left in Europe*, 168–193. Routledge.
- Laclau, Ernesto. 2015. *Ernesto Laclau: Post-Marxism, Populism, and Critique*. London: Routledge.
- Laclau, Ernesto. 2005. *On Populist Reason*. London: Verso.
- Moffitt, Benjamin. 2016. *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style, and Representation*. California: Stanford University Press.

- Moffitt, Benjamin, and Simon Tormey. 2014. "Rethinking Populism: Politics, Mediatisation and Political Style." *Political Studies* 62 (2): 381–397.
- Merkel, Wolfgang, and Felix Scholl. 2018. "Illiberalism, Populism and Democracy in East and West." *Politologický časopis-Czech Journal of Political Science* 25 (1): 28–44.
- Mills, Martin. 2015. "The Tyranny of No Alternative: Co-operating in a Competitive Marketplace." *International Journal of Inclusive Education* 19 (11): 1172–1189.
- Mudde, Cas. 2004. "The Populist Zeitgeist." *Government and Opposition* 39 (4): 541–563.
- Mudde, Cas, and Cristóbal Rovira Kaltwasser. 2013. "Exclusionary vs. Inclusionary Populism: Comparing Contemporary Europe and Latin America." *Government and Opposition* 48 (2): 147–174.
- Mouffe, Chantal. 2005. *The Return of the Political*. London: Verso.
- Mouffe, Chantal, and Ernesto Laclau. 2014. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Mouffe, Chantal. 2018. *For a Left Populism*. London: Verso.
- Panizza, Francisco, and Yannis Stavrakakis. 2020. "Populism, Hegemony, and the Political Construction of 'the People': A Discursive Approach." In *Populism in Global Perspective*, 21–46. London: Routledge.
- Pavićević, Đorđe. 2016. "Postdemokratske Kritike Demokratije: Transformacija ili Urušavanje Demokratije." *Sociologija* 58 (4): 505–524.
- Riker, William H. 1982. *Liberalism Against Populism: A Confrontation Between the Theory of Democracy and the Theory of Social Choice*. Illinois: Waveland Press.
- Schäfer, Armin, and Hanna Schwander. 2019. "'Don't Play if You Can't Win': Does Economic Inequality Undermine Political Equality?" *European Political Science Review* 11 (3): 395–413.
- Stavrakakis, Yannis. 2017. "How Did 'Populism' Become a Pejorative Concept? And Why Is This Important Today? A Genealogy of Double Hermeneutics." Thessaloniki: Populismus.

Stavrakakis, Yannis. 2017. "Discourse Theory in Populism Research: Three Challenges and a Dilemma." *Journal of Language and Politics* 16 (4): 523–534.

Stavrakakis, Yannis. 2004. "Antinomies of Formalism: Laclau's Theory of Populism and the Lessons from Religious Populism in Greece." *Journal of Political Ideologies* 9 (3): 253–267.

Thomassen, Lasse. 2024. "Ernesto Laclau, Chantal Mouffe and the Discursive Approach." In *Research Handbook on Populism*, eds. Yannis Stavrakakis and Giorgos Katsambekis, 142–153. Edward Elgar Publishing.

Urbinati, Nadia. 2019. "Political Theory of Populism." *Annual Review of Political Science* 22 (1): 111–127.

Weyland, Kurt. 2021. "Populism as a Political Strategy: An Approach's Enduring—and Increasing—Advantages." *Political Studies* 69 (2): 185–189.

Jäger, Anton. 2024. "Richard Hofstadter, Modernization Theory and the Birth of a Global Populism Debate." In *Research Handbook on Populism*, eds. Yannis Stavrakakis and Giorgos Katsambekis 118–130. Edward Elgar Publishing.

Jäger, Anton, and Arthur Borriello. 2020. "Left-Populism on Trial: Laclauian Politics in Theory and Practice." *Theory and Event* 23 (3): 740–764.

Nikola Ilić*

Faculty of Political Science, University of Belgrade

THE IMPORTANCE OF THE RESEARCH APPROACH IN THE STUDY OF POPULISM AND A RE-EXAMINATION OF THE CONCEPT – A CRITIQUE OF THE IDEATIONAL APPROACH FROM THE PERSPECTIVE OF THE DISCURSIVE-THEORETICAL APPROACH

Resume

This paper addresses the question of the most helpful approach to studying populism. More specifically, it analyses the ideational approach defined by Cas Mudde, which is probably the most popular and used approach in populism studies nowadays. The paper offers a critical review of his approach and looks from the perspective of the discursive-theoretical approach. Populism is constantly rising nowadays in the world politics. We are seeing more populist parties, actors and populist discourse. The media's focus, for example, is shifting towards this phenomenon. At the same time, academic research on populism is also on the rise. Even if we consider that the first studies of populism happened in the 1950s/60s, today we still have many open questions about what populism is, what are his outcomes and effects on democracy, for example, and we are still not sure about its nature and whether it is a positive or negative phenomenon. In the paper we show that the approach selection is essential and almost inevitably affects how we look upon populism. The ideational

* Email address: nikolailic262@gmail.com; ORCID: 0009-0004-4546-4201.

approach, which is the most used nowadays, has some characteristics that instil into the phenomenon inherently, a priori, by how it defines populism. In this definition populism is opposed to pluralism and is considered a way of moralistic politics. Also, the ideational approach is considered minimalistic, well suited for comparative and empirical analysis of many cases, but without enough normative debates integrated into the research. So, the paper offers a detailed critique of several things in the previous approach, methodologically and conceptually. After that, it gives some arguments to understand why and how the discursive-theoretical approach is more well-suited for analysing populism. It is less biased, in contrast to the ideational, and its focus is on discourse and the construction process of the people. This approach does not exclude the potential of populism to be a democratic force and has more space for normative and broader theoretical discussions on the phenomenon. For this reason, besides the previous critiques, we consider it better than the ideational. In conclusion, this paper shows why conceptualising populism as a “thin ideology” is not optimal and leads towards biased conclusions regarding populism. For future studies of the phenomenon, the author suggests using the discursive-theoretical approach is better.

Keywords: *populism; ideational approach; discursive theoretical approach; left populism; right populism.*
